

Pitkän aikavälin talouskasvu Suomessa

Eero Lehto

Tutkimuskoordinaattori

Palkansaajien tutkimuslaitos

1. Johdanto

Tässä kirjoituksessa esitellään lyhyesti näkemyksiä Suomen pitkän aikavälin taloudellisesta kasvusta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Kirjoitukseni perustuu monilta osin Taloustutkijoiden XXIX kesäseminaarissa kesäkuussa pitämäni esitykseen ja sitä varten tehtyihin tarkasteluihin. Tarkasteluni yhtenä keskeisenä lähtökohtana on näkemys, että Suomenkin talouskasvu määräytyy pitkällä aikavälillä pikemmin kansainvälisen talouden kehityksen kuin kansallisten erityistekijöiden mukaan.

Kansainvälisen talouden vaikutus talouskasvuun on negatiivinen useastakin syystä. Tähän suuntaan vaikuttavat energiavarojen ehtyminen ja ympäristömääräysten tiukentuminen, mikä kallistaa energiaa ja nostaa kuljetuskustannusten hintaa. Myös työvoimakustannusten tasoerojen kaventumisella kehittyneiden ja kehittyvien maiden välillä on nettomääräisesti kehittyvien maiden talouskasvua hidastava vaikutus.

2. Globalisaatio kiihdytti talouskasvua

Kansainvälisen talouden viime vuosikymmenien kehitykselle on ollut ominaista ulkomaankaupan suhteellisen nopea kasvu. Vuodesta 1980 vuoteen 2004 maailmakauppa kolminkertaistui, kun kokonaistuotanto vain kaksinkertaistui. Suomen kohdalla talouden avautuminen näkyi siinä, että viennin BKT-osuus on kaksinkertaistunut vuodesta 1975 lähtien. Tätä kehitystä on vauhdittanut tullien sekä kuljetus- ja kommunikaatiokustannusten aleneminen.

Kansainvälisen kaupan kasvu ilmentää kansainvälisen työnjaon syvenemistä. Deanin (2004) mukaan kehittyvien maiden kohdalla kysymys on ollut pitkälti erikoistumisesta toimialan sisällä niin, että toimialan sisäisten ulkomaisten välituoteostojen ja -toimitusten merkitys on lisääntynyt. Tämä kauppa tapahtuu pääosin OECD-maiden välisenä. Viimeisen 15 vuoden aikana kehittyvien maiden merkitys on kuitenkin kasvanut, mikä on myös lisännyt toimialojen välistä erikoistumista. Vuodesta 1996 vuoteen 2006 kehittyvien maiden osuus maailman viennistä nousi 19,5 prosentista 30 pro-

senttiin. Suomen kohdalla tämä suuntaus on näkynyt siinä, että EU(27)-maiden osuus Suomen koko tavaraviennistä on laskenut tasaisesti, vuosien 1995–2000 yli 63 prosentista runsaaseen 55 prosenttiin vuonna 2011. Vastaavasti Aasian (pl. Lähi-itä) osuus Suomen viennistä, joka oli vuonna 1990-luvun alussa vajaat 8 %, oli viime vuonna jo noin 12 %.

Kaiken kaikkiaan globalisaation myötä syventynyt työnjako on tukenut myös kehittyneiden maiden talouskasvua ja tuottavuuden nousua. Onhan se mahdollistanut suhteellisen edun periaatteen hyödyntämisen ja suhteellisen halpojen väli- ja lopputuotteiden hankinnan kehittyvistä maista. Globalisaatio on kuitenkin vauhdittanut ennen kaikkea kehittyvien maiden talouskasvua, mikä osaltaan on luonut uusia vientimarkkinoita kehittyviin maihin. Se, etteivät kehittyneet maat ole saaneet kaikkea irti globalisaatiosta, aiheutuu matalien työvoimakustannusten aikaansaamasta tuotannon osittaisesta siirtymisestä kehittyneisiin maihin, ennen kaikkea Aasiaan.

3. Energia kallistuu

Raaka-aineiden hintojen ja laivarahdin (Baltic Dry Index) jyrkkä nousu vuosina 2007–2008 ennen kansainvälisen talouskriisin syntymistä, oli jonkinlainen ennusmerkki siitä, mitä on tapahtumassa, kun maailmantalous alkaa taas elpyä. Helposti hyödynnettävien öljyvarojen ehtyminen sekä Saksan ja Japanin päätökset ajaa alas ydinvoimaa ovat jo keskipitkällä aikavälillä joka tapauksessa nostamassa öljyn hintaa ja siten energian ja kuljetuskustannusten hintaa. Tämä hidastaa talouskasvua maailmanlaajuisesti.

Ilmaston lämpeneminen ja sen edellyttämät vastatoimet tai pelkästään passiivisuuden ai-

kaansaama kasvava epävarmuus ilmastollisista oloista ja sen vaikutus pitkänmatkan kuljetuksiin ovat toinen tuottavuuden nousua ja talouskasvua hidastava tekijä.

4. Globalisaatiosta lokalisaatioon?

Vuosituhanen alussa, kun Kiinan markkinat olivat vasta avautuneet ulkomaisille yrityksille ja kun sen talouskasvu oli päässyt vauhtiin, Kiina näytti pohjattoman houkuttelevalta sijoituspaikalta ulkomaisille yrityksille lähinnä hyvin matalien työvoimakustannusten vuoksi. Vielä muutama vuosi sitten Suomessakaan ei juuri kiinnitetty huomiota Kiinan ja muiden kehittyvien maiden suhteellisen nopeaan reaaliensioiden nousuun. Kuitenkin Kiinan kaupungeissa reaaliensiot ovat nousseet vuodesta 1995 vuoteen 2010 keskimäärin 8,9 % vuodessa, kun Suomessa reaaliensiot nousivat samalla jaksolla keskimäärin 2,1 % vuodessa. Tunnetusti myös Intiassa – erityisesti sen ohjelmointialalla – ja muissa kehittyvissä maissa, kuten myös EU:n uusissa jäsenmaissa, reaaliensioiden nousu on selvästi nopeampaa kuin euroalueella tai Pohjois-Amerikassa. Kaiketi kysymys on siitä, että modernin länsimaista teknologiaa käyttävän tuotantoyksikön yksikkökustannukset kehittyvissä talouksissa ovat lähenemässä kehittyvien maiden tasoa.

On arvioitu, että jo vuonna 2015 teollisten tuotteiden valmistaminen USA:n markkinoille on USA:ssa yhtä kannattavaa kuin Kiinassa.¹ Sama pätee Suomeen. Vaikka Aasiassa halpatyötä siirtyy Kiinasta esimerkiksi Vietnamiin, Indonesiaan ja Filippiineille, nousevat kustannukset näissäkin maissa siinä määrin, ettei Aa-

¹ Katso *The Economist* (2011).

siaan ylipäättänsä kannata enää joskus 10 vuoden kuluttua ulkoistaa sellaista tuotantoa, joka palvelee Euroopan markkinoita.

Kustannustason nousulla kehittyneissä maissa on kaksi vaikutusta kehittyviin maihin. Ensinnäkin se vahvistaa niiden työllisyyttä. Toiseksi väli- ja lopputuotteiden kallistumisen myötä se on omiaan hidastamaan niidenkin talouskasvua ja tuottavuuden nousua.

Itse asiassa kaikki kolme edellä mainittua globaalia trendiä – energian kallistuminen, ympäristömääräysten tiukentuminen tai vaihtoehtoisesti ympäristön heikentyminen sekä kehittyvien maiden suhteellisen kustannustason nousu – ovat omiaan hidastamaan tuottavuuden nousua ja talouskasvua kehittyneissä maissa. Paradoksaalisesti nämä tekijät pääosin myös halventavat työn suhteellista hintaa kehittyneissä maissa ja vahvistavat niiden työmarkkinoita.

5. Ikääntymisen tuottavuusvaikutus jää vähäiseksi

Edellä kuvattu kansainvälisen talouden kehityssuunta on megatrendi, joka määrittää Suomenkin talouskasvua lähivuosikymmeninä. Kansallisillakin tekijöillä on toki merkitystä. Kotimaassa työikäisenkin väestön ikääntymisen tuottavuusvaikutus jäänee vähäiseksi.

Tutkimustulokset iän vaikutuksesta tuottavuuteen ovat ristiriitaisia. Tuoreen saksalaistutkimuksen² mukaan työntekijän tuottavuus olisi korkeimmillaan vasta 45–49 -vuotiaana. Työvoiman koulutustason nousu joka tapauksessa kiihdyttää tuottavuuden kasvua seuraavan 20 vuoden aikana. Toisaalta vanhusväestön osuus nostaa sosiaali- ja terveyspalvelujen BKT-

osuutta, millä on negatiivinen kasvu- ja tuottavuusvaikutus.

6. Hintaeroosiosta hitaaseen tuottavuuden kasvuun?

Viimeisen vuosikymmenen aikana kansantaluutemme on kasvanut ja tuottavuutemme on kehittynyt verraten suotuisasti. Mutta tämän vastapainoksi heikentynyt vaihtosuhteemme (vienti ja tuotantohintojen suhde) on rapauttanut elintasoamme.

Tavanomainen bruttokansantuotteen (BKT) hintadeflaattorilla puhdistettu viitehintaisten BKT:n kasvu ja sitä heijastavaa työn tuottavuuden muutos, joka oli yksi Taloustutkijoiden XXIX kesäseminaaria varten pyydettyistä pitkänaikavälin ennustemuuttujista, ei ota huomioon vaihtosuhteen muutoksen vaikutusta. Tämä reaalisen BKT:n käsite, josta on puhdistettu pois vaihtosuhteen muutoksen vaikutus, kuvaa tuotantomahdollisuuksia (Feenstra, Heston, Timmer ja Deng 2009), muttei suoranaisesti reaalisia kulutus- ja investointimahdollisuuksia eli elintasoja. Kansainvälisestä poikkileikkausaineistosta saatava vertailutieto BKT:sta per asukas tai työn tuottavuudesta työtuntia kohti nojautuu BKT:n käsitteeseen, joka kuvaa reaalisia kulutus- ja investointimahdollisuuksia. Vaihtosuhteen paraneminen kasvattaa tätä BKT:ta, kun taas tuotantomahdollisuuksia kuvaavaan BKT:een sillä ei ole vaikutusta.

On osoitettu, että rikkaimmissa maissa kulutus ja investointimahdollisuuksia kuvaava BKT pyrkii olemaan suhteellisesti korkeampi kuin tuotantomahdollisuuksia kuvaava BKT (ks. Feenstra ym. 2009 sekä Inklaar ja Timmer 2010). Feenstran ym. (2009) tutkimuksen mukaan esimerkiksi Saksan ja Englannin kohdalla

² Katso Bundesministerium für Arbeit und Soziales (2012).

Taulukko 1. Keskimääräinen vuosimuutos jaksolla 1975–2011 eräillä toimialoilla, %

	Paperiteollisuus	Sähkö- ja elektroniikka- teollisuus	Tietojenkäsittely- palvelut	Tekniset palvelut
Reaalinen arvonlisäys	2,6	9,9	6,7	1,3
Tuotannon hinta	2,0	-1,9	5,6	7,7
Työn tuottavuus (1975–2010)	5,6	11,2*	0,2	-1,2

* vain elektroniikkateollisuus

kulutus- ja investointimahdollisuuksia kuvaava BKT oli ainakin vielä 1990-luvun selvästi tuotantomahdollisuuksia kuvaavaa BKT:ta korkeampi. Inklaarin ja Timmerin (2010) tutkimus, joka tarkasteli vuotta 2005, havaitsi vastaavan pätevän myös Norjaan, Tanskaan, Belgiaan, Irlantiin ja Suomeen. Kaiken kaikkiaan voidaan sanoa, että niissä maissa, joissa keskitytään korkeaan laatuun, vertailukelpoinen elintaso voi pysyä verraten korkeana, vaikka tuotantomahdollisuuksia mittaavan BKT:n kasvu olisikin hidasta.

Keskikipitkän aikavälin tarkastelussakin olisi syytä ottaa huomioon myös vaihtosuhteen kehitys: Sen sisältämä BKT tavallaan kuvaa reaalisen kansantulon ja siten myös veropohjan kehitystä. Pienen avotalouden, kuten Suomen, kohdalla tämän huomioon ottaminen on erityisen tärkeää. Viime vuosien paperi- ja elektroniikkateollisuuden hintaeroosio on rapauttanut elintasomme, vaikka sillä ei ole ollut vaikutusta tavanomaisen BKT:n kasvuprosentteihin.

Tulevan kehityksen arvioinnissa vaihtosuhteen kehityksen huomioon ottaminen korostaa sekkin, että tulevina vuosina esimerkiksi paperi- ja elektroniikkateollisuuden kansantuoteosuus supistuu, kun taas hitaan tuottavuuden kasvun ja hyvän hintakehityksen vientipalvelualat kasvavat muuta taloutta nopeammin.

Yllä olevan taulukon lukujen valossa on selvää, että palveluvaltaistumisella voi olla dramaattinen kasvu- ja tuottavuusvaikutus, vaikka se ei heikentäisi Suomen sijoittumista kansainvälisessä elintasovertailussa. Mainittakoon, että teknisten palveluiden osuuden kasvu on verraten uusi ilmiö, joka ei vielä näy taulukon 1 luvuissa. Samoin paperiteollisuuden hintojen alamäki on alkanut vasta hiljattain. Myös sillä on merkitystä jatkossa, että monet teollisuuden sijoittuvat suomalaiset teollisuuden suuryritykset tavallaan palveluvaltaistuvat, kun ne keskittävät Suomeen T&K-toimintaansa, mutta samalla ulkoistavat tuotantoa ulkomaille.

Taulukossa 2 on esitetty näkemyksemme BKT:n, työn tuottavuuden ja T&K-menojen lähivuosikymmenien kehityksestä. Siinä oletetaan, että ainakin jaksolla 2013–2022 palveluihin ja myös palveluvientiin erikoistuneet toimialat – kuten tietojenkäsittelypalvelut ja tekniset palvelut – kasvavat muuta kansantaloutta nopeammin. Tämä hidastaa tuotantomahdollisuuksia kuvaavan BKT:n ja työntuottavuuden kasvua. Myöhemmin tilanne tasoittuu, mutta tuolloin edellä kuvatut kansainvälisen talouden trendit alkavat hidastaa BKT:n kasvua. Ennustejakson 1. puoliskon jälkimmäistä jaksoa nopeampi kasvu selittyy pitkälti toipumisena vuoden 2009 taantumasta ja sen jälkiseurauksista.

Taulukko 2. Arvio pitkän aikavälin kehitystrendeistä (keskimäärin vuodessa)

	Vuodet 2013–2022	Vuodet 2023–2032
BKT per asukas, muutos	1,7 %	1,1 %
BKT/työtunnit (yksityinen sektori), muutos	2,2 %	1,5 %
T&K-menojen BKT-osuus	4,0 %	5,0 %

Vajaiden tuotantoresurssien käyttöönotto nopeuttaa talouskasvua.

Yllä olevat luvut, jotka siis esitin kesäkuussa 2012 Taloustutkijoiden kesäseminaarissa, perustuvat melko pikaiseen arvioon. Tuotanto- ja omistusrakenteiden oletettujen muutosten vaikutus BKT:n ja työn tuottavuuden kasvuun vaatisi perusteellisempaa tutkimusta. Pitäisi arvioida syvällisemmin, miten vaihtosuhte sekä kulutus- ja investointimahdollisuuksia kuvaava BKT kehittyisivät.

Se, että yllä olevassa arvioissa T&K-menojen kasvu nopeutuu, ei juuri perustu kansallisten tekijöiden vaikutukseen vaan arvioon globaalitalouden trendeistä. Tulevaisuudessa tutkimuksen ja tuotekehityksen merkitys kasvaa maailmanlaajuisesti. □

Kirjallisuus

- Bundesministerium für Arbeit und Soziales (2012), "Altergerechte Arbeitswelt", fortschrittsreport.
- Dean, M. (2004), "Why has world trade grown faster than world output?" *Bank of England Quarterly Bulletin*, Autumn 2004.
- The Economist, May 12th 2011
- Feenstra, R.C., Heston, A., Timmer, M.P. ja Deng, H. (2009), "Estimating Real Production and Expenditures Across Nations: A Proposal for Improving the Penn World Tables", *Review of Economics and Statistics* 91: 201-222.
- Inklaar, R. ja Timmer, M.P. (2010), "Real output, expenditure and terms of trade across countries: an international input-output approach" Groningen Growth and Development Centre, April 2010, käsikirjoitus.